

діячів Української революції 1917 – 1921 рр. та яскравих представників народженої у той час молоді української інтелігенції.

У плані подальшого розкриття теми актуальними бачаться дослідження релігійної діяльності П. Відибіди на території Волині у 20 – 40 рр. ХХ ст. та визначення його місця й ролі у розвитку релігійного руху за межами України.

### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія українознавства. – Т. 5. – Львів, 1996. – С. 1927-1928; Енциклопедія сучасної України. – Т. 4. – К., 2005. – С. 494; 2. Подолян В., Рекрут В. Йоахим Волошиновський у становленні українського кооперативного руху (1897-1939 рр.). – Вінниця, 2005. – С. 462; 3. Рекрут В.П. «З людьми і для людей...» (Дмитро Маркович в українському національно-визвольному русі: кінець ХІХ – початок ХХ ст.) – Вінниця: П П. Балюк, 2006. – 408 с.; іл.; 4. Завальнюк К. Життя в ім'я України. – Вінниця: О. Власюк, 2005. – 128 с.; 5. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. Д – 112. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 31; 6. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). – Ф. 64. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 2; 7. Там же. – Спр. 71. – Арк. 324; 8. Энциклопедический словарь: Т. ХХХІІІА - С.-Петербургъ, 1901. – С. 490; 9. ДАВО: Ф. Р – 389. – Оп. 1. – Спр. 69. – Арк. 3 – 4; 10. Экономическая жизнь Подолии. – 1914. – № 10; 11. Там само. – 1915. – № 144; 12. ДАВО: Ф. Р – 389. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 343; 13. Там же. – Арк. 279; 14. Экономическая жизнь Подолии. – 1917. – № 6 – 7; 15. С. Русова. Дмитро Маркович. (Посмертна згадка). – С. 33; 16. К. Самарський. Подільський Союз Кооперативних установ // Комашня. – 1918. – № 45 – 47; 17. Известия Подольского Губернского Продовольственного Комитета. – 1918. – № 5. – С. 4-5; 18. Подільська воля. – 1917. – № 2 – 3; 19. ДАВО. - Ф. – 389. – Оп. 1. – Спр. 95. – Арк. 34; 20. ДАВО. - Ф. Д – 255. – Оп. 1. – Спр. 124. – Арк. 46; 21. В. Литвин. Україна: доба війн і революцій (1914-1920). – К., 2003. – С. 282; 22. К. Завальнюк. Життя в ім'я України. – Вінниця, 2005. – С. 26; 23. ДАВО: Ф. Р – 6023. – Оп. 4. – Спр. 19049. – Арк. 16; 24. Там само. - Арк. 23-24; 25. Там само. – С. 27; 26. Центральний державний архів вищих органів влади в Україні (далі – ЦДАВО України): Ф. – 1065. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 11; 27. Там само. – Спр. 14. – Арк. 72; 28. Вістник Державних Законів УНР. – Вип. 10. – 20. 02. 1919; 29. ЦДАВО України. - Ф. – 1065. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 85; 30. ДАВО: Ф. Р – 988. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 48; 31. Там само.– Оп. 3. – Спр. 7. - Арк.7, 163; 32.ДАВО: – Ф. Р – 988. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 1; 33. Там само. – Спр.13. – Арк. 35 зв; 34. ДАВО. - Ф. Р – 140. – Оп.2. – Спр.15. – Арк. 43-50зв; 35. Там само.– Арк. 44; 36. Там само. – Арк. 45; 37. Там само. – Арк. 48; 38. ДАВО. – Ф. Р – 988. – Оп. 2. – Спр. 44. – Арк. 26; 39. Наш Шлях. – 1920. – № 135; 40. ЦДАВО України. - Ф. – 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 50; 41. Там само. – Арк. 81; 42. Гнатишак М. Державні гроші України 1917 – 1920 рр. – Клівленд, 1973. – С. 180; 43. ЦДАВО України. - Ф. – 1429. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 125; 44. Там само. - Ф. – 1065. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 62; 45. Там само.– Арк. 67; 46. Гнатишак М. Державні гроші України 1917 – 1920 рр. – С. 180; 47. ЦДАВО України. - Ф. – 1065. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 87; 48. Там само. – Арк. 115 зв.

*О.П.Кривобок*

### ЄВРЕЙСЬКА ТА УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ МІЖ ДВОМА РЕВОЛЮЦІЯМИ (1907-1916 РР.)

Регіональна історія на сьогодні є одним із перспективних напрямів наукових досліджень. Регіональний рівень аналізу історичного процесу, започаткований ще у середині ХІХ ст., в останні роки привертає значну увагу як українських, так і зарубіжних дослідників. Однією з причин цього є розмаїття культурних і світоглядно-ідейних розбіжностей між населенням окремих регіонів нашої держави, корені якого були закладені в минулому.

Дослідження суспільно-політичної історії Чернігівщини мають тривалу історію. Праці радянського часу [1;2], однак, позначені впливом пануючих ідеологічних стереотипів. Тому, попри значний внесок у краєзнавчу історію, вони залишали поза увагою діяльність інтелігенції й національні рухи в регіоні. Деякий внесок у збір інформації про суспільні об'єднання та товариства Чернігівщини зроблено в енциклопедичному виданні 1990 року [3]. З початком 1990-х рр. посилену увагу дослідників притягував український національно-політичний та культурний рух на Чернігівщині, в якому велику роль відіграли об'єднання української інтелігенції. Цим проблемам були присвячені роботи Ю.Русанова [4], декілька розділів праці Т. Демченко та В. Онищенко [5]. Значне висвітлення отримало життя національної інтелігенції в нових довідкових виданнях з історії краю [6;7]. Великий внесок в історію українського політичного руху в регіоні зробив С. Наумов [8], який детально розглянув діяльність українських політичних партій та рухів в регіоні. Монографія його відрізняється від попередніх праць також проведенням, хоч і досить вибірково, порівняльного аналізу діяльності окремих політичних сил у краї.

Натомість історія єврейського національного руху на Чернігівщині висвітлена значно менше. Крім краєзнавчої роботи про єврейську общину Ніжина [9], інформацію про діяльність єврейських

.....  
громадсько-політичних товариств у краї можна знайти лише в дослідженнях загальноукраїнського рівня, зокрема у монографії О.Найма [10] та колективному виданні науковців Інституту юдаїки [11]. Однак у цих працях відомості про діяльність єврейської інтелігенції на Чернігівщині представлені епізодично.

Отже, проблема участі інтелігенції в національних рухах на Чернігівщині не знайшла спеціального висвітлення в літературі. У висвітленні історичних явищ, особливо на краєзнавчому рівні, переважають описові методи дослідження. Спроби порівняльного аналізу стосовно соціальних верств або діяльності громадських організацій все ще відсутні. Залишилась поза увагою дослідників і проблема порівняння особливостей участі та місця інтелігенції двох народів у національних рухах на регіональному рівні.

Відповідно, метою нашої роботи є висвітлення й порівняння загальних особливостей участі інтелігенції в єврейському та українському національному русі на Чернігівщині між двома революціями у 1907-1916 рр. Поєднуючи методи соціологічного та політологічного дослідження з урахуванням конкретних історичних умов часу та регіону, такий аналіз покликаний глибше висвітлити проблеми взаємодії та конкретні умови розвитку окремих національних груп інтелігенції, їх включення на рівні регіону у національний рух та культурно-політичну діяльність напередодні революції 1917 р.

Національно свідомо єврейська інтелігенція регіону об'єднувалась навколо гуртків та організацій сіоністів. Оскільки сіоністський рух ставив чітко визначену політичну мету – відновлення єврейської держави в Палестині – і проводив виховання єврейських мас у цьому дусі, його діяльність вважалась урядом Російської імперії незаконною і переслідувалась, а отже, була нелегальною. Не буде перебільшенням сказати, що саме інтелігенція складала провідну і здебільшого керівну частину учасників нелегальних сіоністських гуртків. Так організатором сіоністської групи в Глухові у 1907-1908 рр. був равин, лікар Жук, після виїзду якого вона розпалась [12, арк.245]. Активно розповсюджував у 1911 р. в Чернігові ідеї сіонізму вчитель-меламед М.Стерлін. Разом із однодумцями він планував у Городні відкрити відділ Єврейського літературного товариства і поживавити роботу сіоністів у Ріпках [13, арк.1-2]. Головою конотопської сіоністської організації в 1912-1913 рр. був лікар, місцевий равин А.Маршов. Але поряд з інтелігенцією значне місце в активі сіоністських організацій посідали міщани та торгівці. Так серед 12 відомих учасників відновленої влітку 1912 р. сіоністської організації Чернігова були 3 вчителі, равин, службовець земства, лікар, 2 крамарі, 3 міщан і учень-екстерн [14, арк.35, 44-54]. Глухівська ж сіоністська група у 1914 р. цілком складалась із купців та прикажчиків [15, арк.18]. Сіоністські товариства активно залучали до своєї діяльності учнівську молодь, зокрема найактивнішими учасниками конотопської організації у 1914-1915 рр. була група учнів місцевого комерційного училища.

Важливою складовою частиною діяльності сіоністських організацій, поряд з культурною та ідеологічною, завжди залишалась фінансова. Матеріали жандармських розслідувань та звітів майже щороку відзначали проведення серед єврейського населення краю зборів коштів для Єврейського національного фонду, товариства допомоги єврейським землеробам і ремісникам Близького Сходу та збір шекелів – обов'язкових членських внесків учасників сіоністського руху.

Інша частина єврейської інтелігенції, що не підтримувала ідеї сіонізму і прагнула до повної інтеграції у політичне й економічне життя Російської імперії, зосереджувалась довкола Єврейської народної групи, що виникла на початку 1907 р. на основі Союзу за рівноправ'я євреїв у Росії після виходу з нього сіоністів та дрібних політичних груп. Ця група, досить впливова, на протигагу сіоністам, майже не вела постійної організаційної та культурної роботи. Її активність зосереджувалась виключно на виборах до Державної думи. Під час виборів до III Державної думи активістами ЄНГ було утворено виборчі комітети на позапартійній основі у кількох повітах Чернігівщини. 17 червня 1907 р. було скликано в Гомелі нараду представників ЄНГ від Могилівської, Мінської і Чернігівської губерній за участю члена ЦК ЄНГ М. Вінавера [16, арк.38]. У міжвиборчий період ніякої інформації про діяльність ЄНГ немає. Можливо, з цієї причини дехто з її активістів перейшов до сіоністських організацій, як наприклад, М.Стерлін, що був у 1907 р. делегатом на нараду в Гомелі.

Єврейська інтелігенція Чернігова взяла активну участь у виборчій кампанії до IV Державної думи, висунувши трьох кандидатів – лікарів Л.Ерліхмана, А.Брука та М.Гармізе. Перший з них представляв сіоністів, другий – єврейських ліберальних діячів, колишніх учасників ЄНГ [20, арк. 23 зв]. Цьому сприяло виділення міських виборців-євреїв в окремий список. Та, звісно,

з огляду на нечисленність єврейського населення в регіоні серйозно вплинути на обрання депутатів губернським виборчим зібранням воно не могло.

Консолідуючою структурою, навколо якої гуртувалась українська інтелігенція Чернігівщини, було Товариство українських поступовців (ТУП). Справою рук його членів була діяльність низки кооперативів та товариства «Просвіта» в Чернігові з його філіями в Ніжині та Козельці. ТУП, хоча й діяло нелегально, але ставило у своїй регіональній роботі в основному культурницькі цілі, тому «Просвіті» вдавалось офіційно працювати (з перервами) до 1911 р. У 1908 р. в її комісіях працювали 24 особи і вона сподівалася поширити свою діяльність по всій губернії [17, с. 114], що, однак, не дала зробити адміністрація. Водночас, зосередження на культурній роботі призвело до повного занепаду політичної активності, особливо у 1907-1908 рр.

Крім організації вистав, вечорів, лекцій та інших виступів «Просвітою», тупівська інтелігенція проводила особисту роботу з молоддю. Так М.Коцюбинський запрошував молодих поетів на приватні літературні вечори, він та І.Шраг також особисто приймали учнів, що цікавились українським рухом [18, с. 40]. У тісному контакті з ТУП діяла нелегальна учнівська українська організація в Чернігові, серед учасників якої члени ТУП організували гуртки, поширювали літературу тощо [17, с. 115; 19, с. 37]. Існував український гурток і серед студентів Ніжинського історико-філологічного товариства, але невідомо, чи був він пов'язаний з ТУП. Учасники гуртка, що налічував навесні 1914 р. близько 10-12 осіб, зуміли добитися виписки українських видань до інститутської бібліотеки, а 9 лютого 1914 р. взяли участь у постановці на музично-літературному вечорі в інституті опери українською мовою [15, арк.6].

Українська інтелігенція північного Лівобережжя брала активну участь у товариствах, які вивчали історію та культуру краю. Так співробітниками Чернігівської архівної комісії були І. Шраг, А.Верзилов, М.Коцюбинський та ін. [5, с. 40]. Мала вона вплив і на кооперативний рух. Одним із засновників губернського кооперативного комітету у 1915 р. став І.Шраг. Відомим організатором кооперативного руху в Козелецькому повіті був священник м. Нова Басань о. М.Полонський [18, с. 61]. Але в інших місцевостях регіону зв'язку з духовенством тупівська інтелігенція не мала, воно було для її представників занадто праве і консервативне.

Слід зазначити значний вплив учасників ТУП на місцеве самоврядування регіону. Так А.Верзилов понад 10 років, з 1906 по 1917 рік, обирався гласними на посаду міського голови Чернігова. Головою статистичного відділу губернської земської управи був І.Коновал, ряд інших осіб були гласними повітових і земських зібрань. Група прихильників українського руху серед службовців губернського земства вела, за спогадами М. Ковалевського, закулісну боротьбу з прихильниками російських соціал-демократів і есерів [18, с. 64]. Крім того, ще з 1905 р. значна кількість української інтелігенції входила до складу партії кадетів або підтримувала зв'язок з її структурами. Це давало змогу не лише влаштувати на роботу в земствах своїх прихильників, вирішувати незначні питання, пов'язані з освітою та культурою краю, але й проводити окремі громадські акції. Зокрема, з нагоди ювілею Т.Г.Шевченка 26 лютого 1914 р. засідання міської думи постановило влаштувати у міській бібліотеці відділ літератури Шевченка, перейменувати театральний сквер у Шевченківський і заснувати дві стипендії ім. Т.Шевченка в музичному або художньому училищі [20, с. 3]. Водночас, кількість активної української інтелігенції була незначною й не перевищувала кількох десятків у Чернігові і, можливо, стільки ж у повітах краю. Навіть з нагоди ювілею Т.Г.Шевченка під зверненням до міського голови поставили підпис близько 200 мешканців міста [20, с. 3.]. Очевидно, що далеко не всі з них належали до інтелігенції. В інших містах осередки інтелігенції були ще менші. Варто зауважити, що поряд з інтелігенцією, крім молоді, порівняно незначну участь в українському русі в регіоні брали представники інших верств населення – купців, робітників, селян, підприємців. До того ж лише у Чернігові можна стверджувати про тривале існування організаційного об'єднання української інтелігенції навколо ТУП. В інших містах та повітах можна говорити лише про поодиноких прихильників цієї організації, які не змогли утворити груп чи осередків. Щоправда, с. Наумов вважає імовірним існування «протогромад» ТУП у Козельці та Ніжині, доказом чого є діяльність «Просвіти». Але значну частину активу цих організацій склали українські есери, а в Ніжині також і соціал-демократи [21, с. 75-76], тому вплив ТУП у цих об'єднаннях, швидше за все, обмежувався чернігівським керівництвом. Однак, українська інтелігенція Чернігова продовжувала тісно контактувати з молодіжними учнівськими гуртками, навіть незважаючи на дещо відмінні політичні пріоритети. Головним чином завдяки цьому під час революції 1917 р. Чернігів виявився єдиним губернським центром України, в якому українські політичні партії утворили блок. Інший напрям розвитку мав єврейський молодіжний рух. У Чернігові взимку 1912-1913 рр. з'явився

учнівський гурток, що цікавився сіонізмом і збирав шекелі [22, арк.99,101]. Та незабаром учасники гуртка захопились марксизмом і перейшли у 1913-1914 рр. до лав Єврейської соціал-демократичної робітничої партії Поалей Ціон. Їхній приклад наслідувала єврейська молодь у деяких інших містах краю (Ніжин, Клишкі). Ці молодіжні групи тісно зблизились із чернігівською більшовицькою організацією. Отже, уже перед 1917 роком єврейська інтелігенція, об'єднана в рамках сіоністських організацій, втратила зв'язок з найбільшими осередками молодіжного руху Чернігівщини.

Порівнюючи становище і роль інтелігенції обох народів у національному русі, найбільш помітно вплив на нього політико-правових умов розвитку обох народів у Російській імперії. Участь у національних громадських об'єднаннях як для єврейської, так і для української інтелігенції регіону означала протидію русифікаторській централістичній політиці російського уряду і майже завжди була пов'язана з ризиком репресій. Учасниками таких об'єднань була найактивніша, ідейна частина інтелігенції, досить невелика за кількістю. Слід відзначити, що кількісні показники учасників єврейського й українського національного руху мало відрізнялись. Це не повинно дивувати, оскільки євреї складали лише 5 % населення губернії, але зате це чверть міського населення [23, с. XIV]. Натомість поряд з інтелігенцією в сіоністському і ліберальному русі серед єврейського населення активно брали участь равини і торгово-промислове населення, за винятком робітників. Цього не спостерігалось в українському русі, соціальна база якого обмежувалась інтелігенцією, а також службовцями земських та муніципальних установ.

Проте порівняно з єврейською українська інтелігенція регіону мала значно ширші можливості брати участь у місцевому самоврядуванні та громадсько-культурному житті регіону. Єврейський національний рух в умовах жорстких обмежень стосовно єврейського населення в Російській імперії взагалі не мав змоги діяти легально, тоді як український, хоч і з великими труднощами, міг деякий час підтримувати роботу культурних товариств, брати участь у діяльності муніципальних установ, проводити принаймні на місцевому рівні окремі офіційні заходи (вшанування роковин Т. Шевченка). Єврейський рух не мав таких можливостей і взагалі єврейська інтелігенція трималась відособлено від громадсько-культурного життя краю. Без сумніву, українська інтелігенція, що в більшості дотримувалась ліберальних або соціалістичних переконань, співчувала приниженому становищу єврейського народу. Але протягом 1907-1917 рр. невідомі жодні спільні заходи представників українського та єврейського руху, навіть немає інформації, чи підтримували вони особисті контакти, що, звісно, закладає ґрунт для ускладнень і непорозумінь у майбутньому.

На противагу українській інтелігенції, єврейська виявляла значно більше політичної активності, що проявилось в її участі в обох виборних кампаніях до III та IV Державних дум. Український рух ці вибори фактично проігнорував, не маючи достатніх сил для самостійної політичної боротьби. Але зворотню стороною цього явища була роз'єднаність всередині єврейської інтелігенції за відношенням до ідеї відновлення національної державності у Палестині. Нездоланні розходження існували у прихильників традиційного сіонізму і з молодими адептами поалей-ціоністської течії. Треба віддати належне чернігівським представникам ТУП, які зуміли зберегти доброзичливі взаємини з молодіжною складовою українського руху. Водночас чернігівські тупівці поступались сіоністам в організаційному відношенні і охопленні своїм впливом інтелігенції провінційних міст.

Отже, інтелігенція обох народів відігравала значну, а в українців і визначальну роль у розвитку національного руху на території Чернігівщини. Водночас особливості історичного розвитку обох рухів в умовах Російської імперії зумовили те, що жоден з них не відігравав провідної ролі серед громадськості регіону, маючи свої сильні і слабкі сторони. Як український, так і єврейський національний рух на території Чернігівської губернії розвивався по висхідній лінії, активно залучаючи молодь і закладаючи підвалини для швидкого розвитку національних політичних партій після лютого 1917 р.

Подальшого дослідження потребують взаємодія різних напрямів і течій всередині обох рухів напередодні 1917 р., а також соціальна база та генетичний зв'язок виниклих та відновлених організацій національних політичних партій на Чернігівщині з традиціями національного руху у 1907-1916 рр.

### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Історія міст і сіл УРСР. В 26-ти тт. Чернігівська область. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1972. – 780 с.; іл.;
2. Нариси історії Чернігівської обласної партійної організації. – К.: Політвидав України, 1970. – 414 с.;
3. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник /За ред. А.В. Кудрицького. – К.: УРЕ ім. М.П. Бажана, 1990. – 1006с.;
4. Русанов Ю.А. Чернігівська «Громада» в українському національно-культурному русі у другій половині XIX –

.....  
початку XX століття: історіографічний аспект // Дис.. канд. істор. наук. – К., 1995. – 179 с.; 5. Демченко Т.В., Онищенко В.І. Нариси з історії Чернігівщини. Від найдавніших часів до наших днів: Випуск 3. Чернігівщина на початку XX століття. 1900 – 1917 рр. – Чернігів, 1998. – 66с. 6. Калібаба Д. Відомі діячі науки, культури, політики Чернігівщини / І.Каганова, О.Астаф'єв. – Чернігів, Редакційно-видавничий відділ, 1998. – 256 с.; 7. Чернігівщина incognita. - Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2004. - 400 с. 8. Наумов С.О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. XIX ст.- лютий 1917р.) / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х.: ХНУ, 2006. – 344с.: рис.; 9. Євреї в Ніжині. Науковий збірник. - Ніжин: Просвіта, 2001.- 179 с.; 10. Найман О.Я. Єврейські партії та об'єднання України (1917-1925). Монографія. – К.:ШЕНД,1998. – 196с.; 11. Нариси з історії та культури євреїв України. – К.: Дух і Літера, 2005. – 440с.; 12. ЦДІАУК. – Ф.1439. – Оп.1. – Од.зб.1039; 13. ЦДІАУК. – Ф.1439. – Оп.1. – Од.зб.1275; 14. ЦДІАУК. – Ф.1439. – Оп.1. – Од.зб.1379; 15. ЦДІАУК. – Ф.1439. – Оп.1. – Од.зб.1546; 16. ЦДІАУК. – Ф.276. – Оп.1. – Од.зб.90; 17. М.М.Коцюбинський як громадський діяч. Документи, матеріали, публікації. – К.:Наукова думка,1968. – 191с.:іл.; 18. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії.- Іннсбрук,1960. – 717 с.; 19. Наумов С.О. Між революцією і війною: з історії українського молодіжного руху (1907-1914 рр.) // Вісник Харківського університету. – 2006. - № 728. – Історія. – Вип.38; 20. Черниговское слово. – 1914. - № 2082. – 1 марта; 20. ЦДІАУК. – Ф.1439. – Оп.1. – Од.зб.1388; 21. Давиденко Ю. З історії ніжинської «Просвіти» (1907-1920рр.) // Сіверянський літопис. – 1997. - №4; 22. ЦДІАУК. – Ф.276. – Оп.1. – Од.зб.460; 23. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г. Т.XLVIII. Черниговская губерния. – Б/м, издание ЦСК МВД, 1905.

*І.С. Дружкова*

### **ВНЕСОК ОДЕСИ В УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ РУХ 1917-1918 РР. (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЧІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ГЕТЬМАНАТУ)**

Загальновідомо, що Одеса була «колискою» для багатьох відомих діячів. Не став винятком український державотворчий рух у роки національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Діяльність одеських громадських організацій та подальша доля їх діячів є одним із цікавих, але недостатньо вивчених сюжетів нашої національної історії. Стосовно одеської «Просвіти» та попередніх організацій маємо нариси сучасних істориків О.Болдирева, Г.Зленка та А.Катренка, О.Лисенка та О.Ярещенка [1].

Подіями буремного революційного періоду займається багато дослідників, серед тих, хто торкається в своїх дослідженнях цієї проблематики, слід назвати А.Мисечка, О.Музичка, О.Малюту, О.Шишка та І.Дружкову. Це переважно статті, присвячені історії українського руху в роки визвольних змагань та окремим діячам епохи [2]. Аспекти розвитку українського руху в Одесі 1917-18 рр. розкриває в своїх дослідженнях Т.Винцовський [3]. Однак життя та участь одеських діячів у національно-визвольних змаганнях 1917-21 рр. ще потребують більш уважного й ретельного розгляду.

Серед одеських діячів вказаного періоду багато ставали членами урядів Центральної Ради, Гетьманату. Ця стаття є спробою стислого огляду діяльності С.П.Шелухина, В.Ніковського, П.Т.Климовича та С.М.Гутника в зазначений період на урядових посадах.

С.П.Шелухин (1864-1938 рр.) після закінчення юридичного факультету університету Св. Володимира в Києві займався юридичною практикою в Єлисаветграді та Кам'янці-Подільському. В Одесі Сергій Павлович працював найдовше – у 1899-1917 рр. мешкав він на вул. Херсонській (Пастера №36). Паралельно з практикою викладав теорію права та державне право у класичних гімназіях та займався літературною діяльністю. Займався науково-дослідною та літературною роботою. З 1902 по 1917 рр. С.Шелухин – член Кишинівського та Одеського окружних судів, товариш прокурора Кишинівського повітового суду, мав чин дійсного статського радника. Вів активну громадську роботу. На першому українському мітингу в Одесі 1905 року, де зібралося до 1500 осіб, с. Шелухин виступав з приводу автономії України [4].

В Одесі С.Шелухин продовжував писати й перекладати. 1904 р. у збірнику «На вічну пам'ять Котляревському» він надрукував власні вірші та переспів вірша під назвою «Агар в пустині», що належить перу польського прогресивного письменника К.Уейського. Розглядаючи цей збірник, Іван Франко відзначав роботи Сергія Павленка (літературний псевдонім Шелухина). Напередодні заснування «Просвіти» в Одесі вийшов друком упорядкований І.Липою український альманах «Багаття». У ньому також зустрічаємо С.Павленка з двома поезіями.

На першому зібранні Одеської «Просвіти», що відбулося 9 січня 1906 р. Сергій Павлович був обраний товаришем, тобто заступником, голови правління товариства. З властивою йому зацікавленістю й енергією узявся Шелухин до роботи. Упродовж 1906 р. він виступав на засіданнях «Просвіти» 18 разів. Кожен з його рефератів був ґрунтовною розвідкою на царині української історії та української літератури. Паралельно він брав активну участь у роботі історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті, також виступав з доповідями [5].